EIT Food | Regional Innovation Scheme

EIT Food is supported by the EIT
a body of the European Union

Food Foresight: Wpływ COVID-19 na sektor spożywczy w Europie Środkowo-Wschodniej

Raport krajowy: **Polska**

Spis treści

Streszczenie 4

Polski przemysł rolno-spożywczy: Najważniejsze tendencje i cechy charakterystyczne przed COVID-19. 6

Przemysł rolno-spożywczy w Polsce 6

Rola handlu międzynarodowego w przemyśle rolno-spożywczym w Polsce 8

Zidentyfikowane słabości w skali makro 12

Mapowanie skutków COVID-19. 13

Pandemia COVID-19 w Polsce 13

Wpływ COVID-19 na przemysł rolno-spożywczy w Polsce 17

Foresight – Scenariusze i konsekwencje 22

Status odbudowy. 22

Określenie i kontekstualizacja scenariuszy dla polskiego przemysłu rolno-spożywczego 24

Czynniki ekonomiczne 25

Polityka publiczna i inne czynniki 25

Scenariusz 1: Ścieżka „Pełna odbudowa”. 26

Scenariusz 2: Ścieżka „Nowy konsument”. 27

Scenariusz 3: Ścieżka „Nowe zasady” 28

Scenariusz 4: „Zniekształcenia i zakłócenia” 29

Wyniki analizy scenariuszy i konsekwencje 30

Dostawcy produktów rolnych i nakładów 30

Produkcja żywności i napojów 31

Handel detaliczny 32

Skutki polityk i inwestycji 34

Możliwości i obszary wzrostu 34

Środki wspierające 37

Załącznik: Metodologia badania 38

Odniesienia 39

Streszczenie

Pandemia COVID-19 odbiła się na każdym sektorze gospodarki. Wstrząs wywołany pandemią to ważny test odporności gospodarek Europy Środkowo-Wschodniej. Zarówno przedsiębiorcy, jak i decydenci polityczni muszą skutecznie reagować na szybko zmieniający się krajobraz gospodarczy.

Pomimo stałego wzrostu i względnej odporności przemysł rolno-spożywczy również ucierpiał. Chociaż wstrząs ten wymagał kompleksowych działań w celu wsparcia najbardziej dotkniętych pandemią, przyspieszył on również pewne tendencje, które można już było zaobserwować w przemyśle rolno-spożywczym. Niniejsza analiza wykorzystuje informacje na temat rozwoju strukturalnego przemysłu rolno-spożywczego w Europie Środkowo-Wschodniej – zarówno historyczny, jak i obecny w związku z pandemią – do określenia, w jaki sposób przemysł ten będzie się rozwijać w przyszłości przy różnych zewnętrznych okolicznościach.

Tendencje rozwoju i cechy charakterystyczne

Na szczeblu krajowym w całej Europie Środkowo-Wschodniej najsłabszymi elementami, które mogłyby hamować wzrost gospodarczy, są starzenie się siły roboczej, niedobór pracowników, rosnąca presja na konkurencyjność kosztową oraz duża zależność od rynków zewnętrznych. Ponadto istnieją również słabości charakterystyczne dla przemysłu rolno-spożywczego. Obejmują one zmniejszający się udział zatrudnienia w rolnictwie, niestabilność produkcji, koszty dostosowania produkcji, a w przypadku określonych producentów także zależność od importu i popyt oparty na eksporcie.

Mapowanie skutków COVID-19

Wstrząsy związane z pandemią COVID-19 i ich skutki dla przemysłu rolno-spożywczego są trojakie. Najbardziej bezpośrednimi są realne wstrząsy, które obejmują zmiany popytu i zablokowanie podaży. Drugim rodzajem wstrząsów są wstrząsy finansowe. Przez impulsy w sektorze finansowym przemysł rolno-spożywczy będzie miał większe

trudności z pozyskaniem niezbędnych inwestycji i kapitału, a jednocześnie będzie musiał zmierzyć się z ograniczeniem międzynarodowych przepływów kapitału. Trzeci rodzaj wstrząsów dotyczy zmian behawioralnych, zarówno po stronie konsumentów, którzy mogą zmienić model konsumpcji w zależności od poziomu niechęci do podejmowania ryzyka, jak i po stronie przedsiębiorstw ze względu na rosnącą niepewność co do przyszłej produkcji i możliwe zmiany legislacyjne.

Foresight – Analiza scenariuszy

W krótkiej i średniej perspektywie przyszłość przemysłu rolno-spożywczego analizuje się przez pryzmat czterech scenariuszy uwzględniających czynniki ekonomiczne, instytucjonalne i inne czynniki zewnętrzne.

Przyszłość przemysłu rolno-spożywczego

Pandemia COVID-19 w znacznym stopniu zakłóciła funkcjonowanie wszystkich sektorów przemysłu rolno-spożywczego w Europie Środkowo-Wschodniej. Zakłócenia te, choć miały bardzo negatywne skutki, jednocześnie nasiliły tendencje, do których przemysł i tak musiałby się dostosować. Najważniejsze z tych tendencji to cyfryzacja i zmiana preferencji konsumentów. Stwarzają szanse na bardziej zrównoważoną odbudowę. Jednakże różne zainteresowane strony w całym łańcuchu wartości rolno-spożywczej muszą się przygotować na większe zmiany strukturalne, które będą miały wpływ na ten sektor, między innymi na zmianę klimatu i bardziej rygorystyczne przepisy w zakresie ochrony środowiska. W pewnym stopniu pandemia jest wstępem do tych zmian.

Ogólna matryca przemysłu rolno-spożywczego

Polityka publiczna i inne czynniki
Od niekorzystnych do korzystnych

Nowy konsument

- Preferowanie produktów lokalnych przez konsumentów
- Rosnące znaczenie wartości odżywczej
- Przejście na przygotowywanie posiłków w domu korzystne dla sprzedawców detalicznych, a jednocześnie niekorzystne dla sektora HoReCa

Pełna odbudowa

- Niezakłócone przepływy pracowników
- Mniejsza presja cenowa
- Brak komplikacji w handlu
- Stworzenie szans rozwoju dla mniejszych podmiotów lokalnych w wyniku zmiany preferencji konsumentów

Zniekształcenia i zakłócenia

- Nadmierna podaż towarów
- Zakłócenie przepływów pracowników
- Spadek popytu krajowego
- Niski poziom inwestycji zagranicznych i krajowych
- Generowanie dodatkowych kosztów przez nowe polityki i regulacje

Nowe zasady

- Generowanie dodatkowych kosztów przez nowe polityki i regulacje
- Zmniejszenie konkurencji przez protekcjonizm, ryzyko komplikacji w handlu
- Konkurencja uzależniona od oferowania wartości cyfrowej

Czynniki ekonomiczne
Od negatywnych do pozytywnych

Polski przemysł rolno-spożywczy: Najważniejsze tendencje i cechy charakterystyczne przed COVID-19

Przemysł rolno-spożywczy w Polsce

Ze względu na powierzchnię i liczbę ludności Polska jest niekwestionowanym liderem w zakresie produkcji towarów rolno-spożywczych w Europie Środkowo-Wschodniej. Kraj ten może się pochwalić dużą liczbą pracowników rolnych, zamieszkujących przede wszystkim obszary wiejskie, a także sporą ilością gruntów ornych. Nie oznacza to jednak, że nie zmaga się on z żadnymi trudnościami w tym zakresie. Gleba w Polsce ma mniej pożądaną jakość, a warunki pogodowe często potrafią być niekorzystne, przy czym najczęstszym problemem są susze. Sektor rolnictwa cierpi również z powodu powolnego postępu technologicznego, przestarzałego wyposażenia technicznego lub jego niewystarczającego wykorzystania, a także bardzo niewielkiej liczby innowatorów na obszarach wiejskich. Wszystko to prowadzi do obniżenia wydajności sektora.

Jak w większości krajów w tym regionie, struktura gospodarstw rolnych ma charakter dualistyczny. Średni rozmiar gospodarstwa w 2016 r. wynosił 10,2 ha, a 76% gospodarstw rolnych miało powierzchnię mniejszą niż 10 ha.[1] Tylko około 0,1% było większe niż 1000 ha. W porównaniu z regionem Europy Środkowo-Wschodniej struktura wiekowa polskich rolników jest nieco bardziej korzystna – około 77% rolników mieści się w przedziale od 35 do 64 lat. Jednocześnie 14,7% wszystkich rolników w 2016 r. miało mniej niż 35 lat.

Rysunek 1. Rolnictwo, udział w całkowitej wartości dodanej brutto (%)

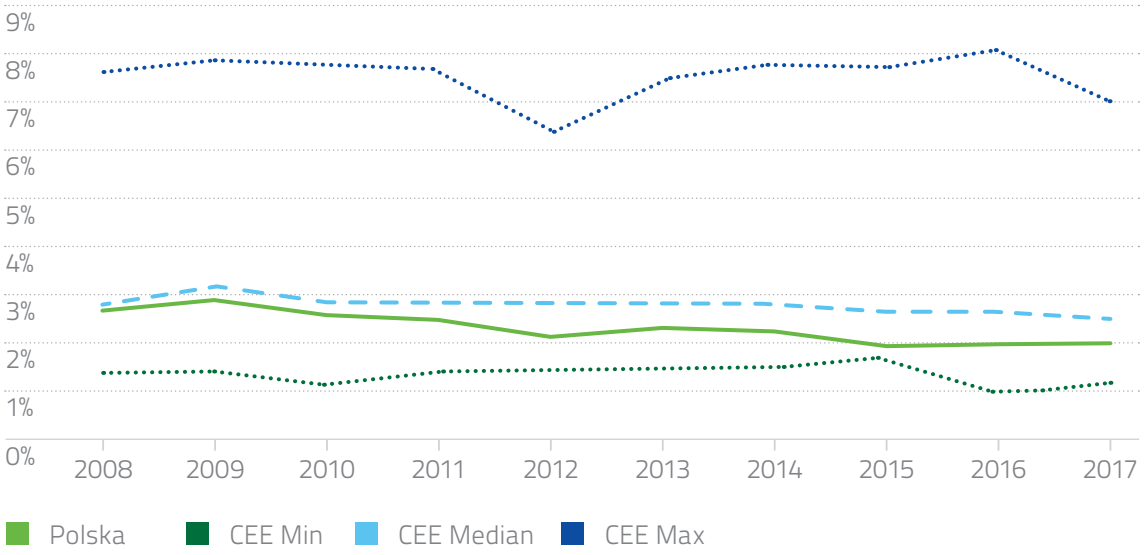

Źródło: Deloitte, Eurostat

Polski sektor przetwórstwa spożywczego jest niezwykle ważny zarówno na rynkach krajowych, jak i zagranicznych. W 2016 r. Polska była szóstym krajem europejskim pod względem całkowitej wartości produkcji sprzedanej. Kraj ten jest ważnym eksporterem świeżych i przetworzonych towarów, takich jak jabłka i inne owoce, przetwory mleczne, zboże, mąka i tytoń. Od czasu przystąpienia do Unii Europejskiej polskie przedsiębiorstwa stają się bardziej nowoczesne i produktywne. Niestety poziom generowanych przez nie zanieczyszczeń nie został obniżony w satysfakcjonującym zakresie ze względu na niewystarczające docelowe poziomy emisji.

Polska może się również poszczycić największym rynkiem żywności i napojów w regionie Europy Środkowo-Wschodniej. W 2017 r. całkowitą wartość importu konsumpcyjnych produktów żywnościowych oszacowano na 11 miliardów dolarów, a 80% tych produktów pochodziło z Unii Europejskiej. Polski przemysł rolno-spożywczy jest największym w Europie Środkowo-Wschodniej i siódmym co do wielkości w całej UE.

Rysunek 2. Produkcja artykułów spożywczych, napojów i wyrobów tytoniowych, udział w całkowitej wartości dodanej brutto (%)

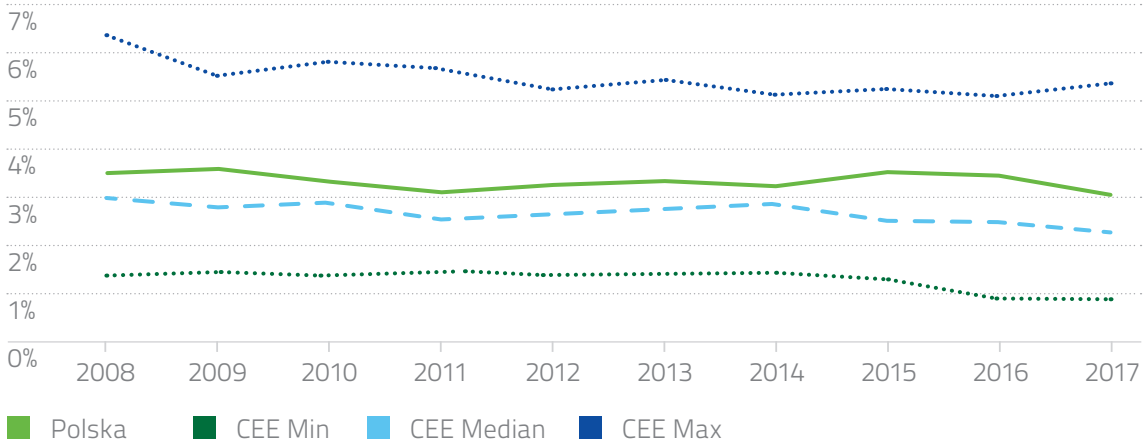

Źródło: Deloitte, Eurostat

Polski sektor sprzedaży detalicznej jest zróżnicowany i obejmuje zarówno małe sklepy spożywcze, jak i duże supermarkety. Kilka międzynarodowych sieci detalicznych stanowi główne źródło zakupu dużych ilości artykułów spożywczych w Polsce. Wraz z poprawą sytuacji gospodarczej kraju i wzrostem dochodów nawyki konsumpcyjne polskich klientów ulegają zmianie. Często szukają oni produktów lepszej jakości, zmieniają styl życia na zdrowszy lub odchodzą od tradycyjnych posiłków na rzecz bardziej międzynarodowej kuchni. Sieci detaliczne muszą ewoluować i sprawiać, aby zakupy stawały się bardziej nowoczesne i wygodniejsze.

W 2017 r. sektor HoReCa w Polsce wypracował ponad 7 miliardów dolarów, a na rynku działało ponad 70 tysięcy firm gastronomicznych.[2] Polacy chętniej zamawiają żywność lub spożywają posiłki na mieście niż jeszcze kilka lat temu. Tendencja ta jest najbardziej widoczna w stale rozwijających się obszarach miast i wśród młodszego pokolenia. Położenie w środku Europy czyni z tego kraju dobry cel podróży – zarówno tych biznesowych, jak i rekreacyjnych. Hotele w lokalizacjach turystycznych również prezentują wysoki poziom, przyciągając gości z całego świata.[3]

Z raportów wynika, że internetowi sprzedawcy detaliczni szybko poszerzają swoją działalność, a liczba potencjalnych konsumentów rośnie (w 2019 r. 86,7% polskich gospodarstw domowych miało dostęp do Internetu), co przekłada się na rosnące możliwości w tym segmencie. E-handel jest w Polsce zjawiskiem szeroko rozpowszechnionym – w 2019 r. około 54% mieszkańców tego kraju co najmniej raz zrobiło zakupy przez Internet.[4] Konsumenci doceniają często niższe ceny oraz wygodę dostaw do domu. Mimo to sprzedaż internetowa stanowi około 4% całkowitych przychodów ze sprzedaży detalicznej.

Chociaż Polacy cenią sobie tradycyjne posiłki przygotowywane w domu, to w coraz większym stopniu akceptują zakup wygodnych dań gotowych. Tendencję tę można zaobserwować zwłaszcza wśród młodszych pracowników umysłowych. Intensywny tryb życia i kariera zostawiają mniej wolnego czasu na gotowanie. W rezultacie wzrasta sprzedaż posiłków, których nie trzeba długo przygotowywać. Ponadto coraz więcej restauracji i innych podmiotów zajmujących się sprzedażą detaliczną żywności oferuje dania i produkty kuchni międzynarodowej, z których regularnie korzystają Polacy, którzy mieszkają w miastach i dużo podróżują.

Rola handlu międzynarodowego w przemyśle rolno-spożywczym w Polsce

W ciągu ostatnich dziesięcioleci na całym świecie obserwuje się znaczną internacjonalizację procesu produkcji. Rozwój globalnych łańcuchów wartości stwarza wiele możliwości dla producentów i konsumentów, ale także i pewne ryzyko, zwłaszcza w przypadku nieoczekiwanych wstrząsów w gospodarce, takich jak np. szok popytowy w jednym kraju, który może przenosić się na wcześniejsze etapy łańcucha dostaw (na dostawców nakładów) lub na jego późniejsze etapy (na konsumentów), zwiększając początkowy szok. W celu oceny konkretnych słabości wynikających z powiązań w ramach łańcucha dostaw przeanalizowano zależność przemysłu rolno-spożywczego w Polsce i innych krajach Europy Środkowo-Wschodniej (EŚW) od importu i eksportu, w tym także bezpośrednie i pośrednie powiązania.[5]

Zależność przemysłu rolno-spożywczego w Polsce od importu

Zależność od importu związana z nakładami pośrednimi

Wykorzystanie importowanych nakładów pośrednich, towarów i usług w danej gospodarce odzwierciedla strumień pieniędzy

z gospodarki krajowej wypływający do krajów zagranicznych. Zależność od importu nakładów pośrednich można analizować na dwa sposoby – jako zależność od importu bezpośredniego (zwaną również udziałem importu) i zależność od importu pośredniego[6] – suma tych dwóch wskaźników daje pełny obraz całkowitej ilości nakładów pośrednich potrzebnych do wytworzenia jednej jednostki produkcji przemysłu rolno-spożywczego. Chociaż wyższa wartość całkowitego udziału importu wiąże się z większą podatnością na wstrząsy handlowe, uznaje się, że pewna wielkość importu przynosi pozytywne skutki, takie jak wspomaganie dywersyfikacji produktów i sprzyjanie rozwojowi konkurencji, redukcja kosztów i poprawa jakości produktu końcowego.[7]

Przemysł rolno-spożywczy w Polsce charakteryzuje się dość niską zależnością od importu nakładów pośrednich, co jest w dużej mierze zgodne ze średnią dla EŚW (można to wytłumaczyć faktem, że średni wynik jest ważony PKB dla regionu EŚW, a Polska ma największy udział w tej wartości). Całkowita zależność sektora upraw rolnych, chowu i produkcji zwierząt od importu wynosi 0,23, zaś sektora rybołóstwa i sektora produkcji artykułów spożywczych i napojów po 0,26.

Zależność od importu związana ze składnikami popytu końcowego

- Zależność polskich gospodarstw domowych od importu bezpośredniego jest dość niska w sektorze upraw rolnych, chowu i produkcji zwierząt (0,20) oraz sektorze produkcji artykułów spożywczych i napojów (0,23) – wartości te są nieco niższe od średniej dla EŚW. Z drugiej strony w sektorze rybołówstwa zależność od importu jest wysoka – wyższa od średniej dla EŚW – i wynosi 0,75.
- Spożycie w sektorze instytucji rządowych i samorządowych w Polsce w związku z importem, które obejmuje wartość towarów i usług zakupionych lub wyprodukowanych przez sektor instytucji rządowych i samorządowych i dostarczanych bezpośrednio prywatnym gospodarstwom domowym do celów konsumpcyjnych[8], jest wyższe niż średnia dla EŚW w sektorze rybactwa (0,73, podczas gdy średnia wynosi 0,45), ale w pozostałych dwóch sektorach jest ono stosunkowo niskie i wynosi około 0,19.
- Akumulacja brutto w związku z importem jest niska w każdym z trzech sektorów przemysłu rolno-spożywczego i nie przekracza poziomu 0,21.

Rysunek 3. Udział importu bezpośredniego i pośredniego związany z nakładami pośrednimi sektora rolno-spożywczego w Polsce i krajach EŚW

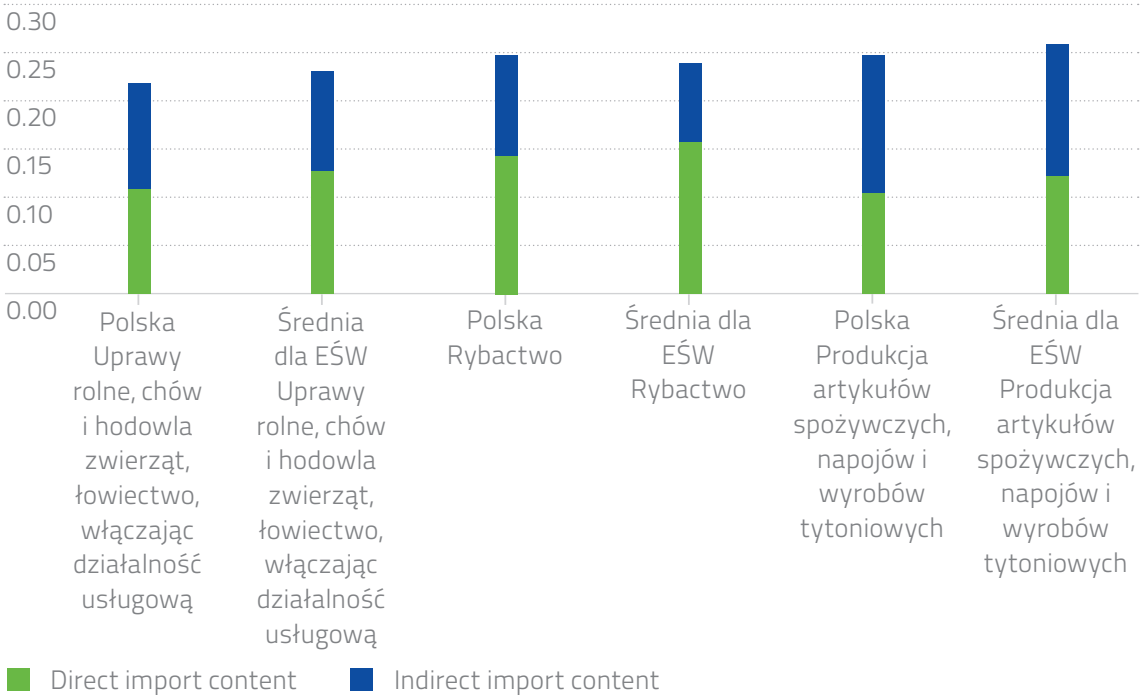

Źródło: opracowanie własne na podstawie na obliczeń nakładów i wyników

Rysunek 4. Zależność od importu bezpośredniego związana ze składnikiem popytu końcowego sektora rolno-spożywczego w Polsce i krajach EŚW

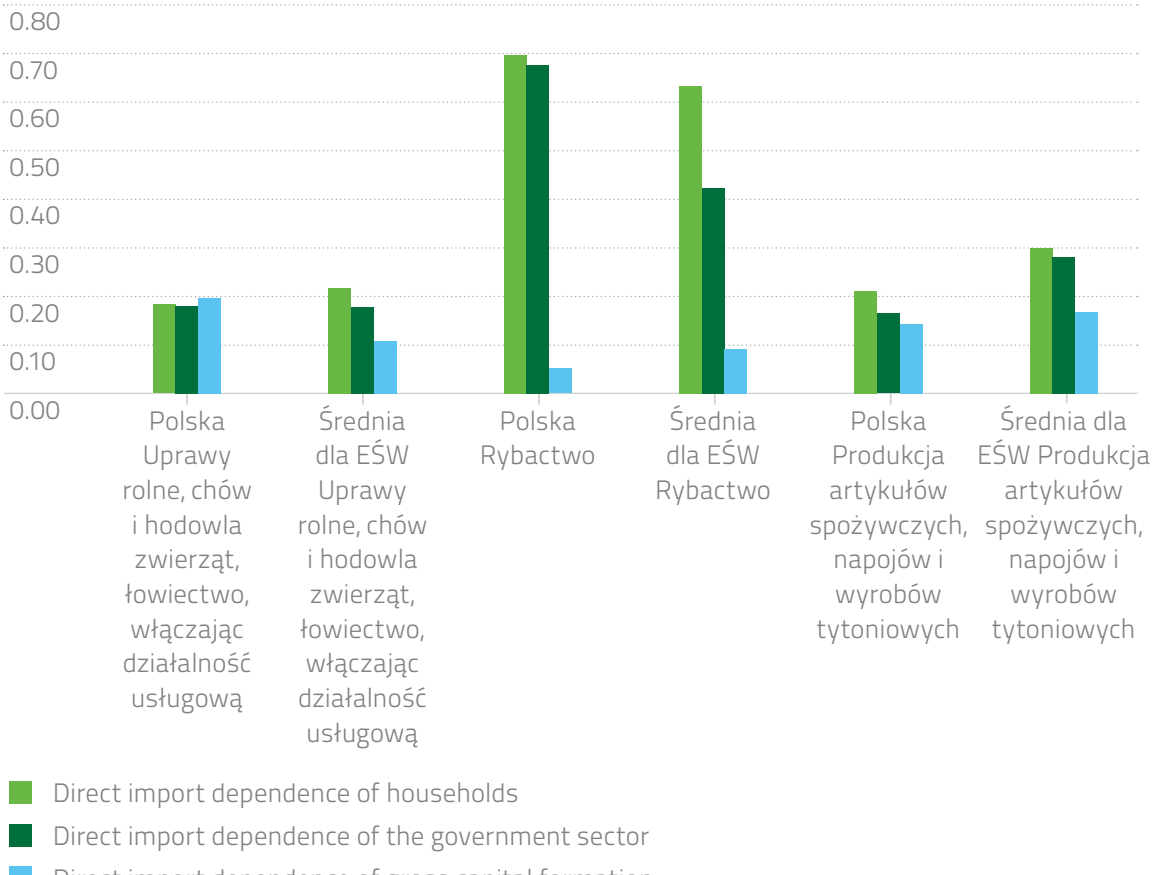

Źródło: opracowanie własne na podstawie na obliczeń nakładów i wyników

Wielkość eksportu przemysłu rolno-spożywczego w Polsce

Ze względu na liberalizację handlu na rynkach światowych, w tym na rynkach rolno-spożywczych, konkurencyjność eksportowa nabiera coraz większego znaczenia w kontekście zapewnienia długofalowego sukcesu przedsiębiorstw, przyczyniając się do tworzenia ich przewagi konkurencyjnej.

Wielkość eksportu przemysłu rolno-spożywczego w Polsce jest dość niska w sektorze upraw rolnych, chowu i produkcji zwierząt oraz w sektorze rybołówstwa – niższa od średniej dla EŚW – i wynosi odpowiednio 14% i 18%. Sektor produkcji artykułów spożywczych, napojów i tytoniu charakteryzuje się większą wielkością eksportu, jednak nadal utrzymuje się on na umiarkowanym poziomie zbliżonym do średniej dla EŚW, tj. 26%.

Zidentyfikowane słabości w skali makro

Według Komisji Europejskiej „polska gospodarka z powodzeniem nadrabia zaległości. Warunki gospodarcze są nadal korzystne pomimo perspektywy wolniejszego tempa wzrostu."[9] Gospodarka utrzymywała tendencję wzrostową, osiągając wysokie wyniki w 2019 r. – PKB wzrósł o około 4,0%. Był to również dobry czas na rynku pracy – stopa bezrobocia spadła do rekordowo niskiego poziomu. Wsparcie Unii Europejskiej w postaci zwiększonych inwestycji publicznych również znacznie przyczynia się do kształtowania wzrostu w tym kraju.

Pomimo poprawy wciąż istnieją pewne wyzwania w wielu obszarach rozwoju. Struktura wiekowa w Polsce pozostaje niekorzystna – kraj ten szybko się starzeje, a odnowa demograficzna pozostaje na niskim poziomie. Dodatkowo problem starzejącej się populacji wzmacnia niska jakość opieki zdrowotnej i opieki długoterminowej. Sytuacja na rynku jest pozytywna – eksport na rynek UE utrzymuje się na wysokim poziomie – jednak przedsiębiorstwa produkcyjne i przetwórcze nadal odnotowują niższy wskaźnik produktywności. Polityka publiczna może również zostać uznana za kluczowe wyzwanie, ponieważ niejasne przepisy mogą zniechęcać przedsiębiorców i przedsiębiorstwa do prowadzenia działalności na polskim rynku.

Chociaż sytuacja na rynku pracy jest ogólnie korzystna, istnieją zauważalne problemy, takie jak niedobór wykwalifikowanej siły roboczej i drenaż mózgów. Młodzi Polacy, zarówno ci z wyższym wykształceniem, jak i ci mniej wykwalifikowani, często widzą dla siebie lepsze możliwości i wyższe wynagrodzenia w Europie Zachodniej.

Podsumowanie – kluczowe słabości w skali makro

Starzenie się społeczeństwa i spadek liczby osób w wieku produkcyjnym.

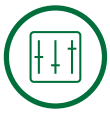

Niedobory siły roboczej.

Zwiększenie deficytu budżetowego.

Podważanie zaufania przez obecność luk regulacyjnych.

Mapowanie skutków COVID-19

Zakłócenia spowodowane przez COVID-19 są wyjątkowe i nie sposób je porównywać z innymi kryzysami w ostatnich latach, w tym z Wielką Recesją 2009 r. Wysoka niepewność co do czasu jej trwania, dotkliwości oraz brak gotowych zaleceń „z podręczników ekonomicznych" wymaga szczegółowej analizy scenariuszy. Panuje zgoda co do tego, że COVID-19 wpływa zarówno na popyt, jak i podaż w gospodarce. Możemy również wyróżnić wstrząsy realne, wstrząsy finansowe, a także oczekiwania w trakcie analizy ekonomicznej tego wstrząsu.

Wyciągamy wnioski w oparciu o dane dotyczące rozprzestrzeniania się pandemii i jej śmiertelności, działalności gospodarczej, a także działań podjętych przez rząd – narzuconych ograniczeń i udzielonego wsparcia. Dane te są również porównywane ze średnią dla całego regionu, aby sprawdzić, jak dobrze państwo poradziło sobie z ograniczaniem rozprzestrzeniania się choroby i wspieraniem obywateli.

Pandemia COVID-19 w Polsce

Pandemia COVID-19 bezpośrednio dotknęła tysiące osób na terenie całej Europy Środkowo-Wschodniej. Według danych z połowy września 2020 r. w dwunastu krajach analizowanych w niniejszym raporcie odnotowano ponad 335 tysięcy potwierdzonych przypadków zachorowania na COVID-19. W tym samym czasie blisko 10 tysięcy osób w regionie zmarło w wyniku zachorowania na COVID-19.

Rysunek 5. Liczba potwierdzonych przypadków zachorowania na COVID-19, dane zbiorcze w przeliczeniu na 1000 mieszkańców

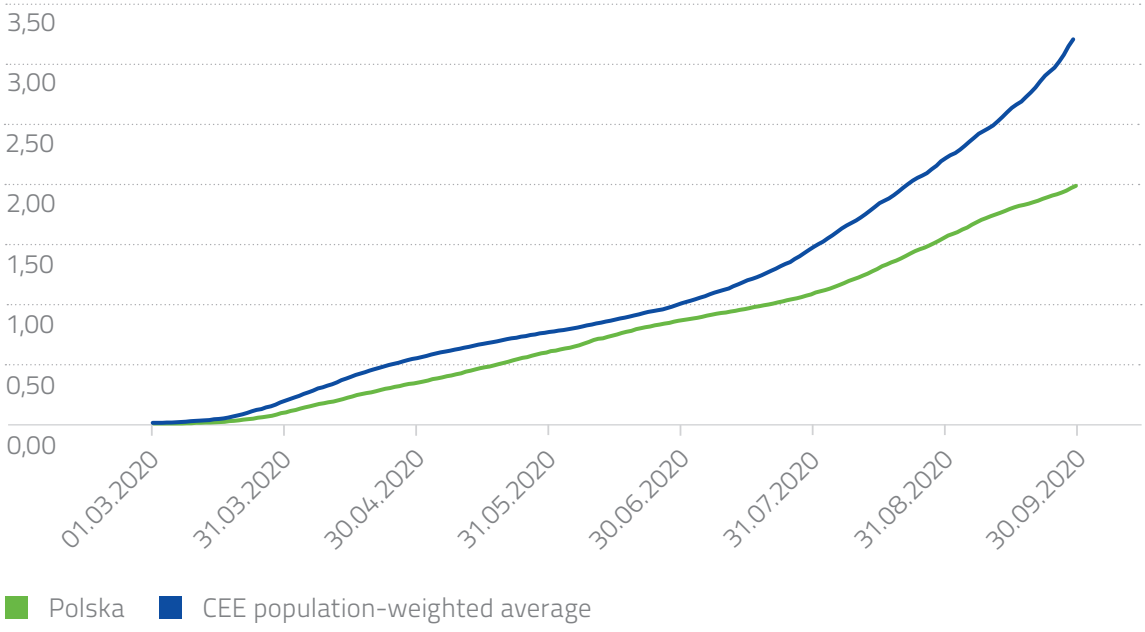

Source: Deloitte, Macrobond

Rysunek 6. Łączna liczba zgonów w wyniku zachorowania na COVID-19, dane zbiorcze w przeliczeniu na 1000 mieszkańców

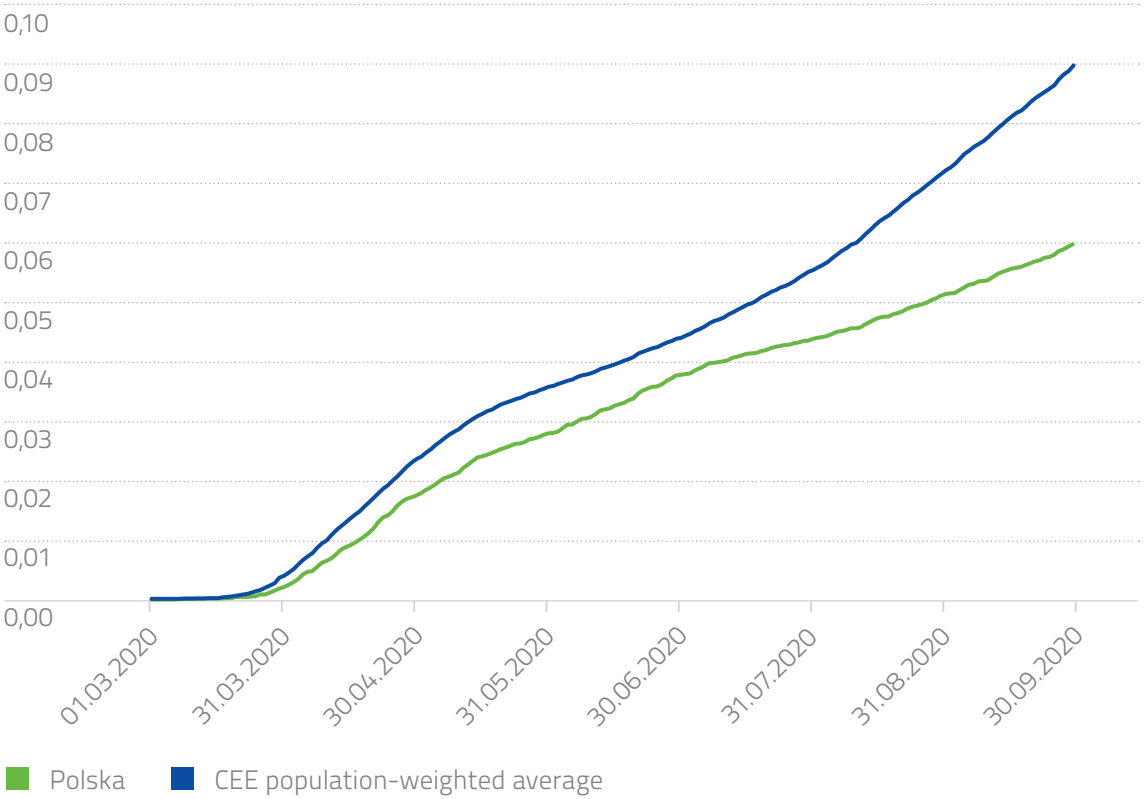

Source: Deloitte, Macrobond

Liczba przypadków odnotowanych w Polsce była nieco niższa od średniej dla EŚW i od połowy lipca wzrastała nieco wolniej w porównaniu ze średnim wzrostem. Sytuacja wygląda bardzo podobnie w przypadku łącznej liczby zgonów. Ogólnie rzecz biorąc, sytuacja w Polsce nie różniła się znacznie od sytuacji w pozostałej części regionu, utrzymując podobną stopę wzrostu zwłaszcza w pierwszych miesiącach pandemii.

Działania w zakresie zamrożenia gospodarki podjęte przez Polskę są podobne do tych w pozostałej części regionu EŚW, przy czym wysokość pomocy jest najwyższa w całym regionie. Przez cały czas trwania pandemii nie ogłoszono jednak stanu nadzwyczajnego. Wskaźnik restrykcyjności polityki kraju utrzymywał się na niższym lub tym samym poziomie co średnia w pierwszych miesiącach pandemii. Począwszy od połowy kwietnia, wskaźnik ten był jednak nieco wyższy niż wskaźnik innych krajów regionu. Wprowadzone mechanizmy pomocy publicznej wydają się właściwe.

Tabela 1. Środki ograniczające rozprzestrzenianie i mechanizmy pomocy publicznej w Polsce

Kategoria	Opis
Środki ograniczające rozprzestrzenianie	Nigdy nie ogłoszono stanu wyjątkowego. Przedsiębiorstwa oferujące towary i usługi nie pierwszej potrzeby zostały tymczasowo zamknięte. Przez pewien czas zabroniony był również wstęp do lasów. Przedsiębiorstwa oferujące towary pierwszej potrzeby, takie jak sklepy spożywcze, supermarkety i apteki, pozostały otwarte, jednak istniała konieczność zachowywania dystansu społecznego i ograniczono liczbę klientów w oparciu o całkowitą powierzchnię lub liczbę kas. Do 4 maja między 10.00 a 12.00 sklepy były otwarte wyłącznie dla klientów powyżej 65. roku życia. Od 20 kwietnia ograniczenia były łagodzone w czterech etapach, skutkując stopniowym otwarciem kościołów, hoteli, sklepów i kin.
Mechanizmy pomocy publicznej	• Na początku marca polski rząd ogłosił pakiet wsparcia w wysokości około 47,3 mld EUR. • Gwarancje zwiększone do 80% wartości kredytu; • Wypłata wynagrodzeń osobom niemogącym wykonywać pracy; • Pomoc pracodawcom w pokryciu 40% wynagrodzeń ich pracowników (do średniego poziomu płac); • Pomoc finansowa dla osób samozatrudnionych i pracujących na zlecenie; • Oferta gwarancji kredytowych, wsparcia płynnościowego i mikrokredytów (do 1100 EUR) dla przedsiębiorców; • Wsparcie opieki zdrowotnej, sprzęt medyczny itp.;

Źródło: Deloitte, MFW: Policy Responses to COVID-19, Komisja Europejska: Policy measures taken against the spread and impact of coronavirus – 17 lipca 2020 r.

Rysunek 7. Środki ograniczające rozprzestrzenianie – wskaźnik restrykcyjności polityki

Źródło: Deloitte, Hale, Thomas, Noam Angrist, Emily Cameron-Blake, Laura Hallas, Beatriz Kira, Saptarshi Majumdar, Anna Petherick, Toby Phillips, Helen Tatlow, Samuel Webster (2020). Oxford COVID-19 Government Response Tracker, Blavatnik School of Government

Podsumowanie

Liczba potwierdzonych przypadków i zgonów w Polsce była nieco niższa od średniej, jednak tempo utrzymywało się na podobnym poziomie.

Tempo wzrostu restrykcyjności polityki w Polsce było podobne do średniej dla EŚW, jednak dłużej utrzymywała się na wysokim poziomie.

Środki ograniczające rozprzestrzenianie były wystarczające, a mechanizmy pomocy oferowane przez państwo były jednymi z bardziej wartościowych w regionie.

Wpływ COVID-19 na przemysł rolno-spożywczy w Polsce

W celu ilościowego określenia wpływu COVID-19 przeanalizowano kilka wskaźników. Na początek dokonaliśmy przeglądu danych dotyczących mobilności konsumentów, które służą jako wskaźnik nastrojów konsumenckich i/lub dotkliwości środków ograniczających rozprzestrzenianie. Następnie wyodrębniliśmy i ponownie obliczyliśmy dostępne wskaźniki krótkoterminowe w celu zaprezentowania dotkliwości i czasu trwania wstrząsu gospodarczego, zarówno po stronie podaży (produkcja), jak i popytu (głównie handel detaliczny). Każdy wskaźnik został pokazany wraz z odpowiednim wskaźnikiem odniesienia dla EŚW uwzględniającym 12 gospodarek.

Rysunek 8. Mobilność konsumentów, sklepy spożywcze i apteki, w porównaniu z wartością początkową (%)

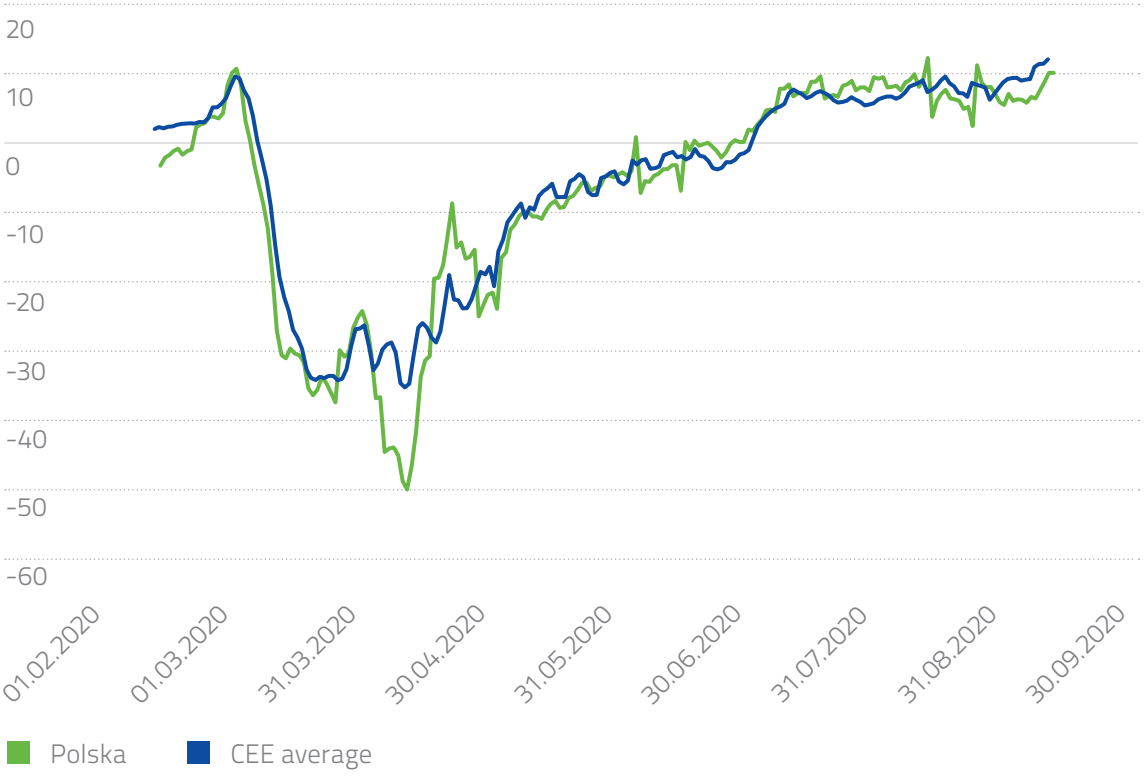

Źródło: Deloitte, Macrobond

Na mobilność w sektorze detalicznym – zarówno w odniesieniu do niezbędnych towarów, jak i rekreacji – najbardziej dotkliwie wpłynęły początkowe ograniczenia w ramach zamrażania gospodarki. Na początku maja, w miarę łagodzenia środków ograniczających rozprzestrzenianie, mobilność zaczęła stopniowo wzrastać i wracać do zwykłego poziomu sprzed wybuchu pandemii. Pomijając kilka okresowych skoków i spadków, aktywność polskich klientów była w dużej mierze zbliżona do średniej dla EŚW. Faktyczny wzrost liczby przypadków zachorowania na COVID-19 ma znacznie mniejszy wpływ na średnią mobilność w Polsce, co oznacza, że większość konsumentów zareagowała najsilniej na same środki zapobiegawcze. Mimo że liczba przypadków utrzymuje się na wysokim poziomie, mobilność nadal się poprawia.

Tabela 2. Mapa cieplna skutków COVID-19 – produkcja przemysłowa

Produkcja wybranych towarów		Marzec 2020 r. jako % marca 2019 r.	Kwiecień 2020 r. jako % kwietnia 2019 r.	Maj 2020 r. jako % maja 2019 r.	Czerwiec 2020 r. jako % czerwca 2019 r.	Lipiec 2020 r. jako % lipca 2019 r.
Produkcja dóbr kapitałowych	Polska	82%	49%	63%	85%	95%
	PKB EŚW-średnia ważona	81%	51%	65%	84%	93%
Produkcja dóbr trwałego użytku	Polska	83%	53%	85%	107%	117%
	PKB EŚW-średnia ważona	84%	57%	79%	101%	112%
Produkcja dóbr nietrwałego użytku	Polska	101%	86%	93%	98%	101%
	PKB EŚW-średnia ważona	98%	84%	91%	96%	98%
Produkcja artykułów spożywczych i napojów	Polska	105%	88%	95%	99%	103%
	PKB EŚW-średnia ważona	104%	87%	93%	98%	101%

W tabeli przedstawiono dane uwzględniające zmiany sezonowe i kalendarzowe.
Źródło: Deloitte, Eurostat

Pandemia poważnie wpłynęła na produkcję przemysłową w Polsce. W kwietniu produkcja dóbr kapitałowych i trwałych spadła o około 50% w porównaniu z tym samym miesiącem w poprzednim roku. Jednakże zgodnie z teorią gospodarczą nie zaobserwowano tak samo wysokiego wpływu na dobra nietrwałego użytku i artykuły spożywcze z powodu większego popytu. Te dwie grupy również odnotowały spadek: odpowiednio o 14% i 12% (co nadal jest lepszym wynikiem od średniej dla EŚW). Wszystkim 4 kategoriom udało się odrobić straty i – z wyjątkiem dóbr kapitałowych – osiągnąć wyższe wartości w lipcu niż w ubiegłym roku.

Tabela 3. Mapa cieplna skutków COVID-19 – sprzedaż hurtowa i detaliczna

Obroty (ceny stałe)		Marzec 2020 r. jako % marca 2019 r.	Kwiecień 2020 r. jako % kwietnia 2019 r.	Maj 2020 r. jako % maja 2019 r.	Czerwiec 2020 r. jako % czerwca 2019 r.	Lipiec 2020 r. jako % lipca 2019 r.
Handel detaliczny, z wyłączeniem pojazdów silnikowych i motocykli	Polska	99%	89%	100%	102%	104%
	PKB EŚW-średnia ważona	98%	87%	98%	100%	102%
Sprzedaż detaliczna żywności, napojów i tytoniu	Polska	102%	89%	93%	93%	97%
	PKB EŚW-średnia ważona	106%	94%	97%	97%	99%
Sprzedaż detaliczna produktów nieżywnościowych (w tym paliwa)	Polska	98%	88%	102%	105%	107%
	PKB EŚW-średnia ważona	93%	83%	98%	102%	104%
Sprzedaż detaliczna w niewyspecjalizowanych sklepach, w których przeważa żywność, napoje lub tytoń	Polska	102%	90%	93%	93%	98%
	PKB EŚW-średnia ważona	106%	94%	97%	96%	99%
Sprzedaż detaliczna żywności, napojów i tytoniu w wyspecjalizowanych sklepach	Polska	100%	89%	90%	94%	95%
	PKB EŚW-średnia ważona	99%	86%	92%	97%	97%

W tabeli przedstawiono dane uwzględniające zmiany sezonowe i kalendarzowe. Brak dostępnych danych dla handlu detalicznego, z wyłączeniem pojazdów silnikowych i motocykli

Źródło: Deloitte, Eurostat

Wpływ na sprzedaż detaliczną w Polsce był nieco słabszy niż na produkcję przemysłową kraju. Wszystkie z pięciu kategorii w kwietniu skurczyły się o około 10%, w niektórych przypadkach osiągając poziom niższy od średniej dla EŚW. Co ciekawe, ogólny handel detaliczny i sprzedaż produktów nieżywnościowych odrabiały straty w tempie szybszym od przeciętnego, osiągając w lipcu wartości wyższe niż w ubiegłym roku. Sprzedaż obejmująca artykuły spożywcze i napoje nadrabiała straty w wolniejszym tempie i w okresie od maja do lipca osiągała wyniki gorsze od przeciętnych.

Podsumowanie

Liczba potwierdzonych przypadków zachorowania na COVID-19 w Polsce jest nieco niższa od średniej dla EŚW.

Produkcja artykułów spożywczych i napojów osiągała znacznie lepsze rezultaty w porównaniu z innymi sektorami przemysłu krajowego i tylko nieznacznie lepsze niż w innych krajach EŚW.

Śmiertelność z powodu COVID-19 również była niższa niż od średniej.

Popyt konsumentów na artykuły spożywcze spadł o 11%, ale w lipcu wrócił do 97% poziomu z poprzedniego roku.

Restrykcyjność środków ograniczające rozprzestrzenianie była na poziomie średniej z początku okresu pandemii, ale rygorystyczne przepisy były utrzymywane przez dłuższy czas.

Foresight – Scenariusze i konsekwencje

Status odbudowy

Jest zbyt wcześnie, aby przewidzieć, czy przyszłoroczny wzrost PKB pozwoli Polsce poprawić sytuację po skutkach pandemii, czy też okaże się, że są one tak poważne, że nadal będą negatywnie wypływać na gospodarkę w 2021 r. Warto również pamiętać o niezwykle wysokiej niepewności prognoz ze względu na stale zmieniającą się sytuację pandemiczną. Jednakże w perspektywie porównawczej można by zidentyfikować pewne istotne czynniki, które określą możliwe przyszłe scenariusze dla tego kraju i przemysłu rolno-spożywczego.

Polska gospodarka, po stosunkowo pozytywnym pierwszym kwartale, skurczyła umiarkowanie o 7,9% PKB rok do roku. Kryzys był również poprzedzony długim okresem wzrostu gospodarczego. W związku z tym Komisja Europejska przewiduje niewielki spadek PKB o 4,6% w 2020 r., a następnie niemal całkowitą odbudowę gospodarki do końca 2021 r.

Rysunek 9. Zmiana PKB, w % w ujęciu rocznym

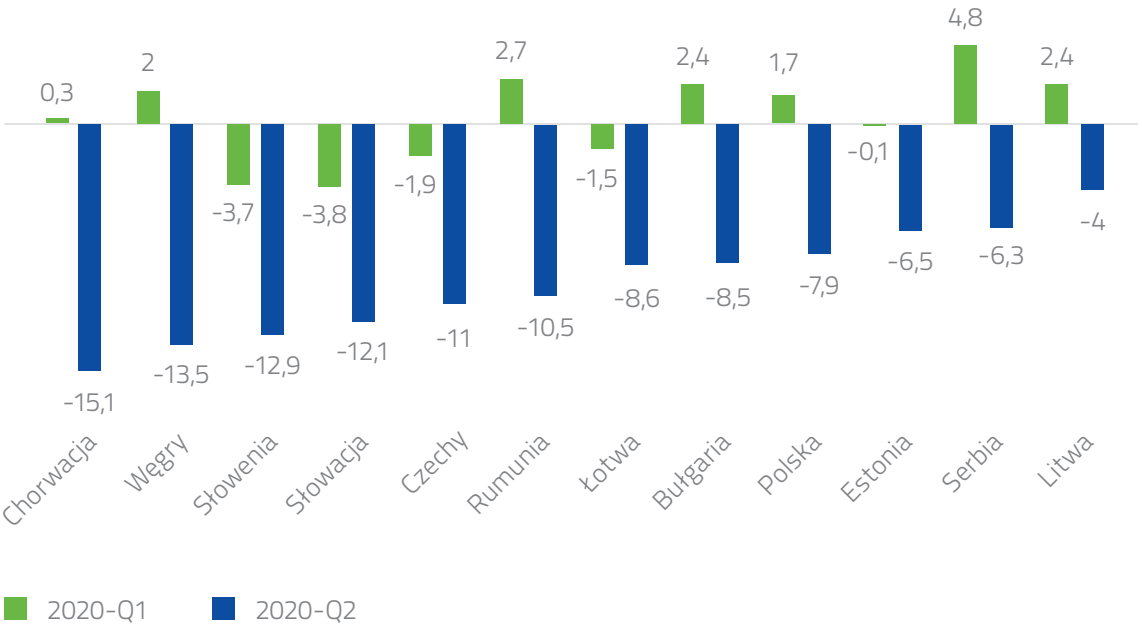

Źródło: Deloitte, Eurostat, Urząd Statystyczny Republiki Słowackiej

Tabela 4. Prognozy makroekonomiczne Komisji Europejskiej

Kraj	PKB (zmiana w % r/r)		Stopa inflacji – HICP (%)		Stopa zatrudnienia* (zmiana w % r/r)		Konsumpcja prywatna* (zmiana w % r/r)		Saldo sektora instytucji rządowych i samorządowych* (% PKB)	
	2020	2021	2020	2021	2020	2021	2020	2021	2020	2021
Bułgaria	-7,1	5,3	1,0	1,1	-2,5	0,5	-5,8	5,6	-2,8	-1,8
Chorwacja	-10,8	7,5	0,4	1,4	-3,9	3,0	-6,9	6,1	-7,1	-2,2
Czechy	-7,8	4,5	2,8	2,2	-3,1	0,8	-4,6	4,0	-6,7	-4,0
Estonia	-7,7	6,2	0,3	1,9	-5,7	3,7	-7,2	7,1	-8,3	-3,4
Węgry	-7,0	6,0	3,5	2,8	-3,8	1,1	-6,0	5,5	-5,2	-4,0
Łotwa	-7,0	6,4	0,4	2,0	-2,6	0,9	-6,1	7,0	-7,3	-4,5
Litwa	-7,1	6,7	0,8	1,5	-3,5	2,0	-9,9	7,8	-6,9	-2,7
Polska	**-4,6**	**4,3**	**2,7**	**2,8**	**-4,5**	**2,2**	**-4,9**	**3,8**	**-9,5**	**-3,8**
Rumunia	-6,0	4,0	2,5	2,8	-2,5	0,6	-6,2	4,9	-9,2	-11,4
Serbia**	-2,4	4,0	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A
Słowacja	-9,0	7,4	1,9	0,8	-3,4	2,0	-7,1	7,2	-8,5	-4,2
Słowenia	-7,0	6,1	0,2	1,1	-2,7	2,0	-6,1	6,3	-7,2	-2,1

* Prognozy z wiosny 2020 r. Pozostałe prognozy pochodzą z wydania z lata 2020 r.[10]

**Prognozy Banku Światowego dla Serbii.

Źródło: Deloitte, Eurostat, Bank Światowy

Prognoza Komisji Europejskiej zakłada dalsze stopniowe znoszenie ograniczeń i powrót sytuacji zdrowotnej do normalnego stanu. Zakłada się zatem, że nie dojdzie do nawrotu wirusa, czyli tzw. drugiej fali. Poza koronawirusem, w nadchodzących kwartałach coraz więcej będzie zależało od przyjętej strategii i środków na rzecz odbudowy w perspektywie średnioterminowej, a także od jakości otoczenia biznesowego, a mniej od środków krótkoterminowych, takich jak zapewnianie płynności przedsiębiorstw lub dofinansowywanie zatrudnienia.

Określenie i kontekstualizacja scenariuszy dla polskiego przemysłu rolno-spożywczego

W analizie foresight zostanie zastosowana metodologia planowania scenariuszy.[11] W oparciu o dwie zmienne wysokiego poziomu (które obejmują wiele istotnych zmiennych cząstkowych) opracowano matrycę, tworząc cztery alternatywne kwadranty scenariuszy, które reprezentują pesymistyczne, umiarkowane i optymistyczne otoczenie w przyszłości. Scenariusze te zostały szczegółowo opracowane w oparciu o analizę rynku lokalnego i regionalnego oraz wzbogacone o dane pochodzące z warsztatów przeprowadzonych z ekspertami EIT Food reprezentującymi każdy region. Gwarantuje to, że analiza obejmie łańcuchy wartości rolno-spożywczej w kontekście regionalnym poprzez włączenie analizy bottom-up do ram top-down..

Owe dwie wybrane zmienne wysokiego poziomu to czynniki ekonomiczne oraz instytucjonalne. Zmienne cząstkowe (zmienne egzogeniczne) oceniane w ramach tych zmiennych wysokiego poziomu to »

Czynniki ekonomiczne

Popyt krajowy

Wysoki: Zapotrzebowanie konsumentów na towary wzrasta i łańcuchy dostaw doświadczają minimalnych zakłóceń.

Niski: Skurczenie się gospodarki (i bezrobocie) zmniejsza siłę nabywczą konsumentów, a tym samym popyt. Dochody do dyspozycji konsumentów maleją, a nawyki w zakresie wydawania pieniędzy stają się bardziej zachowawcze i konsumenci unikają wydatków na żywność najwyższej jakości.

Warunki dla handlu zagranicznego

Warunki korzystne: W miarę poprawy sytuacji na rynkach lokalne łańcuchy dostaw mogą powrócić do normalnej działalności handlowej, co znajduje odzwierciedlenie w powrocie cen do tych sprzed wybuchu pandemii. Przezwyciężenie barier handlowych związanych z pandemią w UE i poza nią.

Warunki niekorzystne: Zmniejszenie popytu na międzynarodowych rynkach towarowych obniża wartość lokalnego eksportu i produkcji. Jako podmioty na rynku o niewielkich marżach, lokalni rolnicy cierpią z powodu zewnętrznych wstrząsów cenowych. Zakłócenia w handlu pojawiają się zarówno w indywidualnych krajach UE, jak i na innych rynkach zagranicznych.

Zaufanie konsumentów i przedsiębiorstw

Warunki korzystne: Popyt konsumentów na towary wzrasta w sposób zrównoważony, a łańcuchy dostaw doświadczają minimalnych zakłóceń. Niechęć do podejmowania ryzyka związana ze zdrowiem jest na poziomie sprzed wstrząsu. Konsumenci w miarę upływu czasu stają się bardziej świadomi i mądrzejsi.

Warunki niekorzystne: Konsumenci nie wracają w pełni do starych nawyków i modelów wydawania pieniędzy – mniej wydają na produkty luksusowe i produkty o wysokiej wartości dodanej; utrzymuje się pewien zwrot w kierunku tańszych produktów podstawowych i dóbr trwałych. Konsumenci są mniej skłonni spożywać posiłki w restauracjach i częściej przygotowują je w domu, używając produktów o niskiej wartości dodanej.

Polityka publiczna i inne czynniki

Środki ograniczające rozprzestrzenianie

Warunki korzystne: Złagodzenie obostrzeń w gospodarce, koniec zakłóceń w łańcuchach dostaw i przepływach pracowników.

Warunki niekorzystne: Utrzymywanie się obostrzeń z nawracającymi „falami" – kwarantanny i dodatkowe kontrole stają się normą. Utrzymywanie się ograniczeń w działalności restauracji, co bezpośrednio szkodzi popytowi.

Wsparcie polityczne

Wysoki: Rządy zapewniają odpowiednie pakiety pomocowe, które wspierają działalność gospodarczą, pozytywnie wpływają na zaufanie konsumentów i przedsiębiorców, a także siłę nabywczą – tym samym pomagając w utrzymaniu popytu na żywność i napoje.

Niski: Wsparcie rządowe jest niewystarczające, aby uspokoić konsumentów, chronić miejsca pracy i wspierać zrównoważoną odbudowę gospodarki.

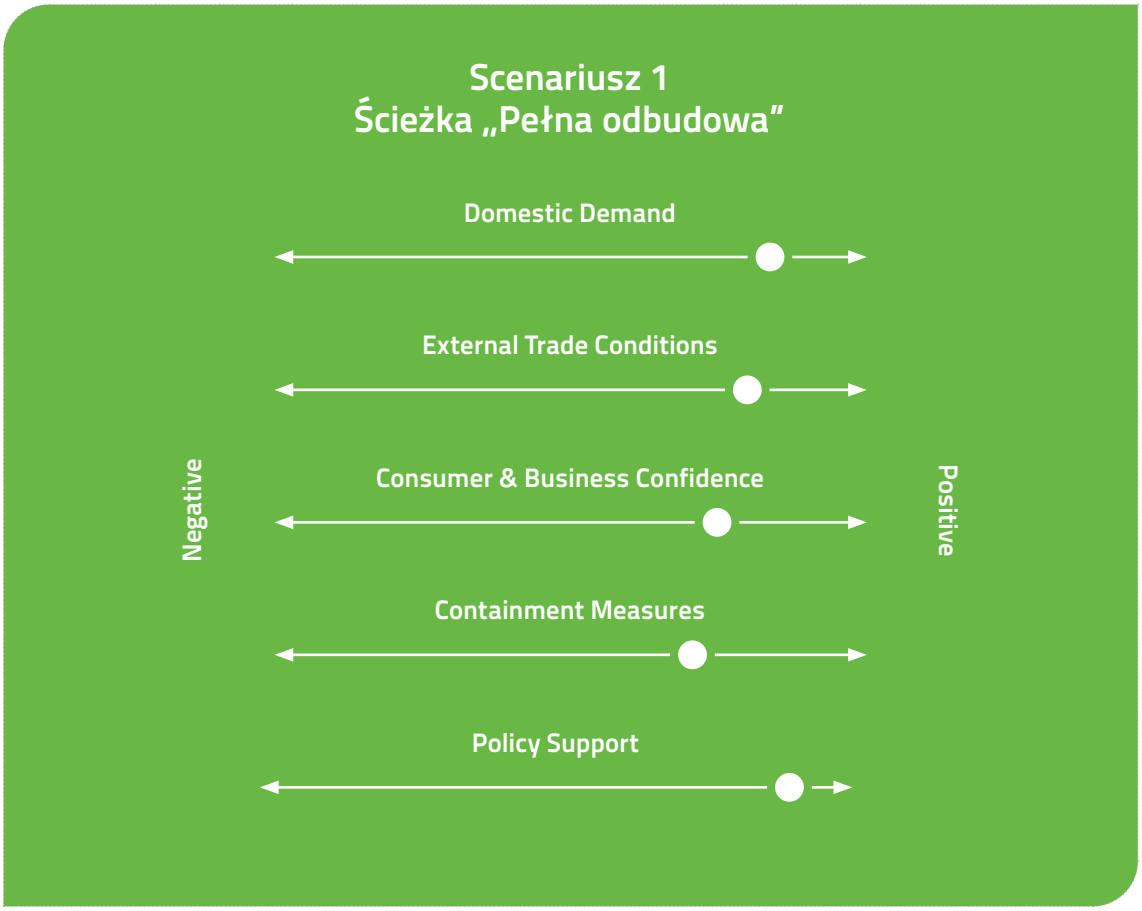

Aby scenariusz „pełnej odbudowy” był możliwy, można oczekiwać, że szereg zarówno endogenicznych, jak i egzogenicznych zmiennych zmieni się na korzyść. Wymóg warunków, które są korzystne pod każdym względem, sprawia, że scenariusz ten można określić jako „optymistyczny”.

- Następuje całkowite zniesienie środków ograniczających rozprzestrzenianie. Szczepionka lub lek zostały opracowywane i są z powodzeniem rozprowadzane.
- Złagodzenie zakłóceń w przepływach pracowników i przepływach handlowych, a także w sektorze HoReCa.
- Poprawa zaufania przedsiębiorców i konsumentów.
- Kluczowi partnerzy handlowi i źródła turystyki korzystają z porównywalnie dobrych warunków.
- Skuteczne wsparcie polityczne ze strony rządów krajowych w celu przyspieszenia i wywołania wczesnych zmian.

Scenariusz 2
Ścieżka „Nowy konsument”

W przypadku scenariusza „nowego konsumenta”, który jest jednym z dwóch scenariuszy „umiarkowanych”, można oczekiwać, że będzie rezultatem konkretnego połączenia warunków, które z jednej strony umożliwiają pełną odbudowę, a z drugiej strony w praktyce jej zapobiegają przez znaczny i trwały wpływ na tendencje i zachowania konsumentów, które przekładają się na przesunięcie popytu, do którego całe łańcuchy wartości przemysłu rolno-spożywczego muszą się w pewnym stopniu dostosować.

- Zniesienie środków ograniczających rozprzestrzenianie jest wyraźnym warunkiem koniecznym. Szczepionka lub lek zostały opracowywane i są z powodzeniem rozprowadzane.
- Utrzymywanie się wpływu na zachowania, które wpływają na cały łańcuch wartości przemysłu rolno-spożywczego.
- Przesunięcie popytu, najprawdopodobniej przejawiające się w zmniejszeniu popytu na żywność o wyższej wartości dodanej.
- Słabe wsparcie polityczne (brak powodzenia w zakresie ponownego pobudzania konsumpcji).
- Globalna odbudowa gospodarki zmierza w dobrym kierunku, w pewnym stopniu umożliwiając rynkom zagranicznym absorpcję nowych nadwyżek krajowych.
- Gorsze wyniki sektora HoReCa (chociażby przez spadek liczby podróży krajowych).

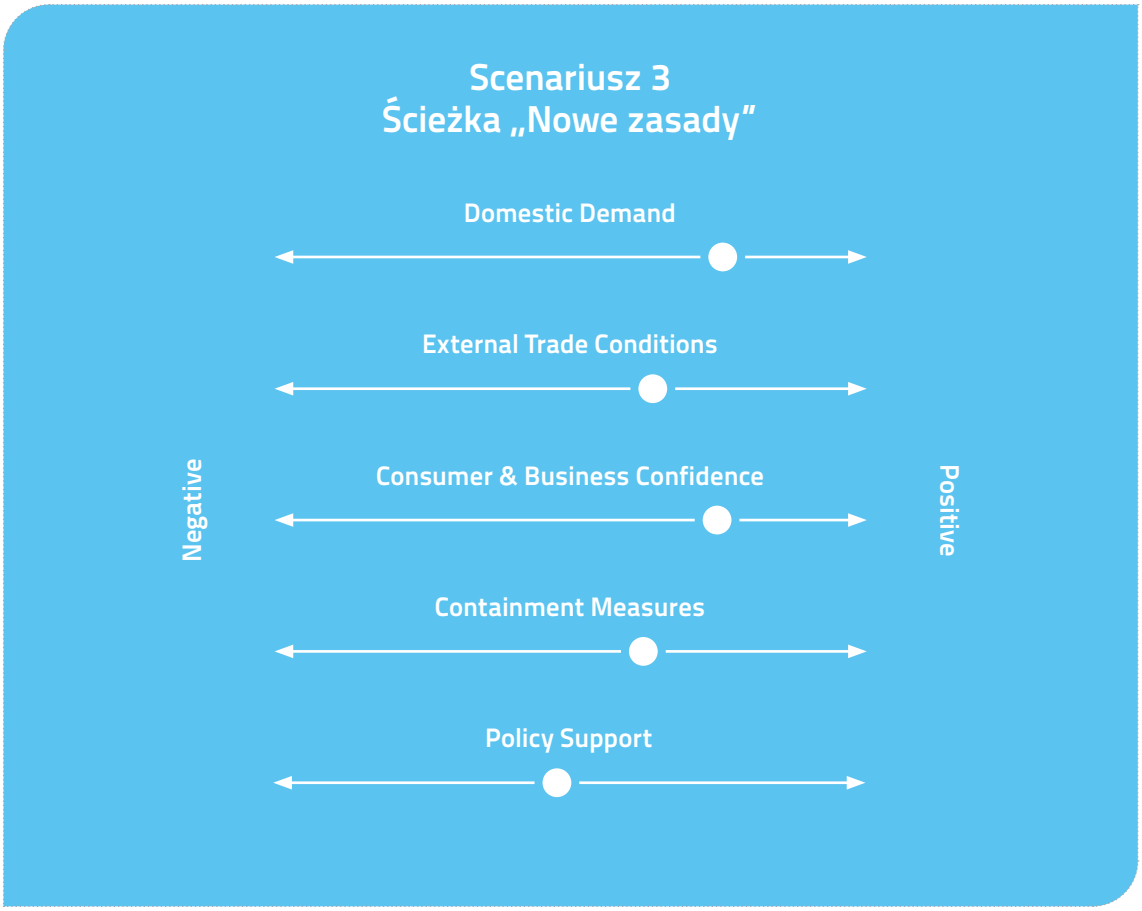

Jako jeden z dwóch scenariuszy „umiarkowanych” scenariusz „Nowe zasady” wynika z połączenia warunków, które są w pewnym sensie odwrotne do tych przewidzianych w scenariuszu „Nowy konsument”. W przeciwieństwie do wspomnianego wyżej scenariusza, w tym przypadku baza konsumentów jest w istocie wyraźnie gotowa do powrotu do stanu sprzed wybuchu pandemii, jednak polityka rządowa – restrykcyjne środki ograniczające rozprzestrzenianie – w pewnym stopniu to utrudniają.

- Brak gwarancji, że środki ograniczające rozprzestrzenianie wirusa zostaną zniesione. Szczepionka lub lek nie są jeszcze rozprowadzane na terenie kraju.
- Polityka rządu łączy wsparcie finansowe i środki ograniczające rozprzestrzenianie wirusa.
- Sektor HoReCa odczuwa negatywne skutki i stara się odrobić straty w atmosferze utrzymującego się zagrożenia i zamrożenia gospodarki.
- Z tego powodu dojdzie do zmiany struktury konsumpcji między sektorami i między oferowanymi przez nie towarami.
- Zakłócenia łańcucha dostaw i bariery w przepływie pracowników sezonowych (migrujących).
- Potencjalne opóźnienie i zawieszenie niektórych inwestycji w zdolności przetwarzania żywności tworzące wartość dodaną.

Scenariusz 4
„Zniekształcenia i zakłócenia"

Ścieżka „Zniekształcenia i zakłócenia" odzwierciedla scenariusz „pesymistyczny", w którym zarówno czynniki ekonomiczne, jak i czynniki związane z polityką publiczną są niekorzystne.

- Surowe środki ograniczające rozprzestrzenianie wirusa, niekorzystne warunki dla handlu zagranicznego oraz niewystarczające wsparcie polityczne. Zmniejszenie zaufania konsumentów i przedsiębiorstw; spadek popytu krajowego.
- Pogorszenie warunków wymiany handlowej może spowodować obniżenie cen na rynku światowym – zagrożenie dla producentów rolnych. Ryzyko protekcjonizmu nasila kurczenie się gospodarki.
- Bardziej rygorystyczne normy sanitarne, przepisy dotyczące dystansu społecznego i inne zmiany przepisów, zwiększenie kosztów działalności gospodarczej / zmniejszenie wydajności (dochodu na pracownika).

Wyniki analizy scenariuszy i konsekwencje

Dostawcy produktów rolnych i nakładów

- Dostawcy produktów rolnych i nakładów są (spośród trzech ocenianych obszarów w łańcuchu wartości) szczególnie narażeni na wstrząsy cenowe na światowych rynkach towarowych
- Zwrot ku produktom o niższej wartości dodanej (związany ze scenariuszami „Nowy konsument" i „Zniekształcenia i zakłócenia") stwarza potencjalną szansę w postaci niewielkiego zwiększenia popytu
- Sezonowe zakłócenia pracy stanowią wyraźne ryzyko dla tego sektora, a zamrożenie gospodarki wywiera silną presję płacową. W Polsce było to szczególnie zauważalne w przypadku ograniczeń w podróżowaniu, które uniemożliwiły pracownikom z Ukrainy dostęp do rynku, chociaż sektor ten był wspierany środkami ze strony rządu (takimi jak przedłużenie wiz, płatne testy na COVID-19 oraz zezwolenie na kwarantanny polowe).

Polityka publiczna i inne czynniki
Od niekorzystnych do korzystnych

Nowy konsument

- Zmiana preferencji konsumentów na korzyść bardziej lokalnych produktów w wyniku coraz większej świadomości
- Rosnące znaczenie wyrobów o dobrych walorach odżywczych

Pełna odbudowa

- Zniknięcie nadwyżek produkcyjnych w miarę powrotu popytu do poziomu sprzed wybuchu pandemii
- Zmniejszenie presji cenowej wywieranej na rolników
- Powrót przepływów pracowników do stanu niezakłóconego

Zniekształcenia i zakłócenia

- Zakłócenie przepływu pracowników sezonowych i zagranicznych
- Negatywny wpływ nadmiernej podaży na rynki towarowe
- Spadek popytu krajowego w wyniku pogorszenia koniunktury gospodarczej

Nowe zasady

- Rosnąca presja płacowa wywierana na rolników
- Ryzyko komplikacji w handlu
- Konieczność stosowania dodatkowych środków ochrony zdrowia i bezpieczeństwa
- Powrót struktury popytu konsumentów do stanu sprzed wybuchu pandemii

Czynniki ekonomiczne
Od negatywnych do pozytywnych

Source: Deloitte analysis

Produkcja żywności i napojów

- Powodzenie i kształt sektora przetwórstwa spożywczego silnie związane z popytem na produkty o wysokiej wartości dodanej
- Znaczne uzależnienie popytu na produkty o wysokiej wartości dodanej od sektora HoReCa
- Kraje z dobrze rozwiniętą branżą turystyczną obserwują skurczenie gospodarki, mogą dostrzec ograniczone możliwości tworzenia wartości dodanej na poziomie lokalnym
- Chociaż Polacy wolą gotować w domu, bardziej intensywny styl życia stopniowo zwiększa akceptację dań gotowych wśród konsumentów, „szczególnie wśród młodszych pracowników umysłowych", co sugeruje możliwość dalszego rozwoju i popularyzacji tych produktów[12]
- Wpływ zamrożenia gospodarki na restauracje zależny od aplikacji do dostawy i restrykcyjności polityki
- Producenci czerpią korzyści w wyniku światowych nadwyżek – tworzą wartość w wyniku spadających cen nakładów

Polityka publiczna i inne czynniki
Od niekorzystnych do korzystnych

Nowy konsument

- Zmiana modeli konsumpcji na rzecz jedzenia w domu i na niekorzyść restauracji
- Konieczność zmiany pozycji producentów żywności ze względu na zmieniający się popyt
- Producenci żywności korzystają z niższych cen na rynku międzynarodowym

Pełna odbudowa

- Powrót wzrostu i popytu do poprzedniego poziomu
- Utrzymanie konkurencyjności sektora i jego atrakcyjności dla inwestorów
- Zwiększenie zaufania i siły nabywczej konsumentów

Zniekształcenia i zakłócenia

- Produkcja żywności dotknięta zakłóceniami w sektorze HoReCa
- Zachowawcze modele konsumpcji osłabiają potencjał wzrostu przetwórców i producentów.
- Generowanie dodatkowych kosztów przez nowe polityki i regulacje
- Wstrzymanie inwestycji w zakłady przetwarzania żywności i bardziej nowoczesne procesy produkcyjne

Nowe zasady

- Produkcja żywności dotknięta zakłóceniami w sektorze HoReCa
- Generowanie dodatkowych kosztów przez nowe polityki i regulacje
- Zmniejszenie konkurencji przez protekcjonizm
- Producenci żywności mogą skorzystać na obniżeniu cen surowców

Czynniki ekonomiczne
Od negatywnych do pozytywnych

Source: Deloitte analysis

Handel detaliczny

- (Sprzedawcy detaliczni (oferujący produkty żywnościowe) lepiej odizolowani od wstrząsów pandemicznych niż inne sektory – odejście od spożywania posiłków w restauracjach na rzecz spożywania ich w domu wspiera konsumpcję artykułów spożywczych
- Sprzedaż detaliczna artykułów spożywczych przez Internet staje się kluczowym środkiem konkurencji, wymagającym znacznych inwestycji w sieci logistyczne i struktury reklamowe online.
- „Pomimo rosnących dochodów polscy konsumenci wciąż są wrażliwi na ceny przy zakupie żywności i napojów w przypadku co najmniej 75% swoich detalicznych zakupów żywności".[13] Sugeruje to, że polska baza konsumentów prawdopodobnie będzie również bardzo wrażliwa na potencjalne zmniejszenie siły nabywczej związane ze scenariuszami pesymistycznymi i będzie bardziej skłonna do przejścia na zachowawcze modele wydawania pieniędzy. Jednakże przed wybuchem pandemii zauważono także, że polscy konsumenci stają się coraz bardziej wymagający, co zmusza sprzedawców detalicznych do zwracania większej uwagi na jakość[14]
- Chociaż badanie wykazało, że około 70% Polaków nie jada regularnie na poza domem, „tendencja ta powoli zmienia się na obszarach miejskich, gdzie pracownicy pracują dłużej i częściej spożywają posiłki poza domem", co sugeruje, że scenariusze przewidujące nieznaczne środki ograniczające rozprzestrzenianie wirusa mogą przyczyniać się do utrzymania się tej tendencję i wspierać wzrost sektora HoReCa w miastach.[15]
- Przejście na robienie zakupów spożywczych przez Internet grozi zmniejszeniem ruchu w sklepach stacjonarnych, wywierając presję na sklepy, które mogą mieć problem z ponoszeniem kosztów ogólnych

Polityka publiczna i inne czynniki
Od niekorzystnych do korzystnych

Nowy konsument

- Konieczność dostosowania strategii marketingowych przez sprzedawców detalicznych do zmieniających się potrzeb konsumentów
- Zwiększenie możliwości robienia zakupów w Internecie konieczne do spełnienia oczekiwań klientów
- Duża konkurencja między detalistami w celu zaspokojenia popytu i oczekiwań.

Pełna odbudowa

- Standardowa działalność w przypadku dużych detalistów
- Szanse rozwoju dla mniejszych podmiotów lokalnych
- Wzrost konsumpcji w wyniku zwiększenia ruchu pieszego i siły nabywczej konsumentów
- Powrót sektora HoReCa do poziomu sprzed wybuchu pandemii, wpływający na ożywienie powiązanych sektorów.

Zniekształcenia i zakłócenia

- Zmniejszenie zaufania konsumentów prowadzi do mniejszej konsumpcji
- Zachowawcze modele konsumpcji prowadzą do rzadszych wizyt w sklepie i mniejszych wydatków
- Sprzedawcy detaliczni ponoszą dodatkowe koszty konieczne do zapewnienia zgodności z przepisami w zakresie zdrowia i bezpieczeństwa.

Nowe zasady

- Sprzedawcy detaliczni odnoszą korzyści z powodu przejścia na przygotowywanie posiłków w domu
- Usługi gastronomiczne odczuwają negatywne skutki niskiego popytu
- Konkurencja uzależniona od oferowania wartości cyfrowej

Czynniki ekonomiczne
Od negatywnych do pozytywnych

Source: Deloitte analysis

Znaczenie pogody

Korzystne warunki pogodowe byłyby pożądanym katalizatorem odbudowy. Zmiana klimatu powoduje niepożądaną zmienność warunków pogodowych, zwiększając występowanie ekstremalnych zjawisk pogodowych – czy to w postaci nietypowo intensywnych opadów deszczu (w niekorzystnym czasie), czy nietypowych okresów upałów i rekordów ciepła, które potęgują występowanie susz i spadek wilgotności gleby na terenie Europie Środkowo-Wschodniej. Spadek wilgotności gleby stanowi szczególny problem dla dostawców produktów rolnych i nakładów – nie tylko ze względu na coraz większe pustynnienie i zmniejszanie się powierzchni gruntów ornych, ale także mniejsze plony ze względu na to, że sucha gleba utrudnia rozpuszczanie (i zatrzymywanie) ważnych nawozów.

Pogoda jest zmienną o oczywistym znaczeniu w kontekście analizy na potrzeby przemysłu rolno-spożywczego. Jako ważna zmienna egzogeniczna mogłaby zostać włączona do macierzy jako jeden z „innych" czynników. W celu zapewnienia spójności zestawu zmiennych, na które można w większym stopniu wpłynąć i które są bardziej przewidywalne, została ona wyłączona z powyższej metodologii. Nie powinno to jednak w żaden sposób umniejszać znaczenia jej obecności w takim sprawozdaniu i powinno się ją uwzględniać jako czynnik modulujący, który może mieć korzystny lub niekorzystny wpływ na każdy ze scenariuszy, odgrywając rolę katalizatora bariery dla każdej konkretnej zmiany, w szczególności w kontekście dostawców produktów rolnych i nakładów.

Skutki polityk i inwestycji

Możliwości i obszary wzrostu

Pandemia COVID-19 nadal stanowi poważne zagrożenie dla całej gospodarki. Jak wykazała niniejsza analiza, zakłóciła ona również procesy we wszystkich segmentach przemysłu rolno-spożywczego. Można by powiedzieć, że zakłócenia te zmieniły „zasady gry". Rolnicy częściej kontaktowali się bezpośrednio z konsumentami, detaliści zostali zmuszeni do szybkiej poprawy swoich możliwości realizowania zamówień przez Internet, a konsumenci zyskali większą świadomość w zakresie walorów odżywczych kupowanej żywności. Takie dynamiczne zmiany stwarzają szansę na wzrost i innowacje w przemyśle rolno-spożywczym.

W przeszłości polski rynek cukierniczy wykazywał się odpornością nawet w okresie spowolnienia gospodarczego (częściowo ze względu na to, że konsumenci uważają

czekoladki za niedrogi smakołyk).[16] Chociaż popyt na czekoladę i inne słodycze może się osłabić w wyniku rosnącego popytu na zdrową żywność, historycznie silny popyt krajowy na wyroby cukiernicze (około 42% Polaków deklaruje, że spożywa co najmniej jedną czekoladkę dziennie[17]) stanowi solidną bazę popytu krajowego, stwarzając dobre możliwości inwestycji w zakłady przetwarzające i produkujące wyroby cukiernicze, nawet w niespokojnych czasach związanych ze scenariuszami pesymistycznymi.

Scenariusze pesymistyczne (obejmujące pogorszenie koniunktury gospodarczej w krajach sąsiadujących) w połączeniu z niepewnością polityczną związaną z Brexitem mogą w rzeczywistości stanowić okazję do spowolnienia emigracji młodzieży i talentów. Chociaż nie jest to trwałe rozwiązanie pozwalające odwrócić tzw. „drenaż mózgów", takie scenariusze mogą być okazją do zainwestowania w młodsze pokolenia w wieku produkcyjnym i zachęcenia ich do pozostania w kraju. Przy wsparciu w postaci skutecznej polityki zachęcającej do inwestycji polski sektor przetwórstwa spożywczego mógłby wchłonąć znaczne inwestycje, skonsolidować i wzmocnić wartość, którą oferują, aby wyjść z pandemii silniejszym, być może zajmując przestrzeń uprzednio zajmowaną przez sąsiednie sektory produkcji żywności, które zmagały się z problemami w czasie pandemii. Jest to wyjątkowa szansa dla Polski, ponieważ jest ona największym jednolitym rynkiem w Europie Środkowo- Wschodniej, a zatem może polegać na znacznym i stabilnym popycie krajowym.

Kluczowe możliwości zrównoważonej odbudowy

Rolnicy i dostawcy nakładów

Możliwość	Źródło
Potencjalna nowa baza konsumentów	Zainteresowanie większej liczby osób produktami lokalnymi
Innowacje w procesie produkcji umożliwiające poprawę efektywności zasobów i zmniejszenie wpływu na środowisko	Zmiana popytu i preferencji społecznych, które wymagają zmian w procesie produkcji
Bardziej bezpośredni kontakt z konsumentami i wyższe marże	Mniejszy dystans między rolnikami a konsumentami w wyniku zmiany preferencji konsumentów
Korzyści skali dzięki zwiększonej współpracy krajowej i regionalnej	Zakłócenie większych międzynarodowych łańcuchów dostaw przy dalszych inwestycjach w infrastrukturę transportową w Europie Środkowo-Wschodniej

Przetwarzanie, przechowywanie i transport żywności

Możliwość	Źródło
Możliwość zaprezentowania własnych produktów przez lokalnych dostawców	Rosnące zainteresowanie konsumentów wyrobami lokalnymi oraz produktami o mniejszym negatywnym wpływie na środowisko
Możliwość uczynienia procesu produkcji żywności bardziej ekologicznym	Konieczność wprowadzenia zmian w procesie produkcji ze względu na zmieniający się popyt
Nowe i skuteczne rozwiązania w zakresie transportu i przechowywania	Zakłócenia transportu
Potrzeba większej samowystarczalności w kraju lub regionie	Zakłócenia w łańcuchu dostaw i handlu

Sprzedawcy detaliczni, restauracje i konsumenci

Możliwość	Źródło
Bardziej świadome wybory konsumenckie i nowe dziedziny konkurencji	Rosnąca tendencja do przygotowywania żywności w domu i świadomość w dziedzinie zrównoważonego rozwoju
Większe zainteresowanie lokalnymi detalicznymi sprzedawcami żywności oraz jego pozytywny wpływ na marże	Rosnące zainteresowanie konsumentów produktami lokalnymi
Rosnące zainteresowanie wyspecjalizowanymi sklepami oraz jego pozytywny wpływ na marże	Większe wymagania konsumentów ze względu na ciągły rozwój społeczno-gospodarczy lub potrzeby zdrowotne i żywieniowe
Cyfryzacja – wzrost liczby zamówień online i dostaw żywności do domu	Konieczność lub chęć pozostania w domu

Środki wspierające

1 **Zmiany w polityce – zarówno środki ograniczające rozprzestrzenianie, jak i systemy wsparcia – powinny równoważyć potrzebę ochrony, stabilności i potrzebę zrównoważonej odbudowy.** Ponadto decydenci powinni z dużym wyprzedzeniem informować o wszelkich planach wdrażania lub znoszenia ograniczeń oraz uwzględniać kryteria kwalifikowalności i inne warunki dotyczące pomocy finansowej.

2 **Każda znacząca zmiana polityki mająca na celu zapobieganie pandemii lub łagodzenie jej skutków powinna być poparta przejrzystą i kompleksową oceną skutków gospodarczych.** Od marca wiele rządów i innych zainteresowanych stron zdobyło niezbędną i cenną wiedzę na temat adekwatności, kosztów i skutków różnych programów i instrumentów. W szczególności istnieje wiele dowodów i danych dotyczących wpływu kryzysu związanego z COVID-19 na handel detaliczny, w tym na produkty żywnościowe.

3 **Decydenci muszą zadbać o właściwe monitorowanie i reagowanie na zagrożenia, które mogą zakłócać rynki lokalne i handel międzynarodowy.** Zarządzanie kryzysowe, w tym środki ograniczające rozprzestrzenianie, kontrole graniczne i inne decyzje administracyjne, które mogą mieć wpływ na przemysł rolno-spożywczy, powinno być przedmiotem bardziej intensywnej i skutecznej współpracy międzyrządowej.

4 **Rządy Europy Środkowo-Wschodniej i regionalny przemysł rolno-spożywczy powinny traktować Europejski Zielony Ład jako szansę, a nie tylko wyzwanie.** Jednocześnie konieczna jest odpowiednia polityka strukturalna w celu poprawy pozycji przemysłu rolno-spożywczego Europy Środkowo-Wschodniej w globalnym łańcuchu wartości, a także zajęcie się pilnymi kwestiami związanymi ze zrównoważonym rozwojem i oczekiwaniami społecznymi.

5 **Dalsza poprawa infrastruktury transportowej i rozwój klastrów w Europie Środkowo-Wschodniej są niezbędne do zdobywania nowych rynków, pobudzania wzrostu MŚP, a tym samym osiągania zadowalających korzyści skali w przemyśle rolno-spożywczym.** Rządy Europy Środkowo-Wschodniej powinny nadal inwestować w sieci drogowe i kolejowe, poprawiając dostęp do dużych miast, portów, a także obszarów wiejskich.

6 **Znakowanie i promowanie produktów przemysłu rolno-spożywczego w reakcji na zmieniające się preferencje konsumentów.** Samorządy lokalne powinny współpracować z przedstawicielami przemysłu w celu poprawy otoczenia biznesowego, która umożliwi zrównoważoną odbudowę.

Załącznik: Metodologia badania

Kraje objęte badaniem

Projekt obejmuje 12 krajów Europy Środkowo-Wschodniej:

Bułgaria	Chorwacja	Czechy	Estonia
Węgry	Łotwa	Litwa	Polska
Rumunia	Serbia	Słowenia	Słowacja

Podejście metodologiczne

Metodologia projektu łączy zarówno analizę ilościową danych pochodzących od sektorów, jak i analizę jakościową spostrzeżeń zgromadzonych w oparciu o literaturę i dyskusje z ekspertami. Po zakończeniu badania danych historycznych i bieżącej sytuacji w każdym kraju przeprowadzona zostanie analiza foresight w celu przeanalizowania, w jaki sposób będą kształtowały się skutki we wszystkich sektorach w ramach różnych scenariuszy COVID-19. Na tej podstawie mapuje się konkretne krótko- i długoterminowe skutki pandemii dla konkretnych obszarów przemysłu. Umożliwi to przygotowanie projektów krótko- i średnioterminowych działań, które mogą podjąć różne zainteresowane strony – w tym urzędnicy publiczni – w celu zapewnienia zrównoważonej odbudowy w przemyśle rolno-spożywczym.

Więcej informacji na temat metodologii można znaleźć w dokumencie:
Food Foresight: Wpływ COVID-19 na sektor spożywczy w Europie Środkowo-Wschodniej
eitfood.eu/foodforesight

Odniesienia

1. „Statistical Factsheet: Poland", (2020). Komisja Europejska. Publikacja dostępna pod adresem: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/food-farming-fisheries/farming/documents/agri-statistical-factsheet-pl_en.pdf
2. Exporter Guide: Poland, (2018). Departament Rolnictwa Stanów Zjednoczonych – Zagraniczna Służba Rolna
3. Ibid.
4. „Społeczeństwo informacyjne w Polsce. Wyniki badań statystycznych z lat 2015-2019", (2019). Główny Urząd Statystyczny. Publikacja dostępna pod adresem: https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/nauka-i-technika-spoleczenstwo-informacyjne/spoleczenstwo-informacyjne/spoleczenstwo-informacyjne-w-polsce-wyniki-badan-statystycznych-z-lat-2015-2019,1,13.html
5. Bezpośrednie i pośrednie powiązania obliczono przy użyciu techniki modelowania opartej na tabelach nakładów i wyników uzyskanych ze Światowej Bazy Danych Dotyczących Nakładów i Wyników (World Input-Output Database, WIOD). Tabele z tego źródła wykorzystano dla wszystkich krajów oprócz Serbii (ze względu na niedostępność danych serbskie tabele nakładów i wyników pozyskano od Krajowego Urzędu Statystycznego Republiki Serbii; dane te pochodzą z 2015 r.) w celu zapewnienia spójności prezentacji danych, a tym samym porównywalności wyników w całym regionie. Najnowsze tabele WIOD bazują na danych z 2015 r. (http://www.wiod.org/database/wiots16), co można uznać za długi czas na analizę wartości nominalnych, jednak analiza nakładów i wyników opiera się na obliczeniu wymaganych nakładów na jednostkę wyników oraz założeniu stabilności tych współczynników technicznych w perspektywie krótko- i średnioterminowej (ponieważ technologia nie zmienia się szybko). Obliczenia udziału importu bezpośredniego i pośredniego związanego z nakładami pośrednimi, jak również udziału importu w składnikach popytu końcowego opierały się na równaniach przedstawionych w artykule przez Davora Mikulicia i Željka Lovrinčevicia (2018) „The import content of Croatian economic sectors and final demand", Economic Research-Ekonomska Istraživanja, 31:1, 2003-2023.
6. Więcej szczegółowych objaśnień można znaleźć w sprawozdaniu regionalnym.
7. Goldberg PK, A. Khandelwal, N. Pavcnik, P. Topalova (2010) Imported intermediate inputs and domestic product growth: evidence from India. Q J Econ 125(4):1727–1767.
8. Eurostat 2020.
9. „Dokument roboczy służb Komisji. Sprawozdanie krajowe – Polska 2020", (2020). Komisja Europejska. Publikacja dostępna pod adresem: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/2020-european_semester_country-report-poland_pl.pdf
10. „European Economic Forecast: Summer 2020 (Interim)", (2020). Komisja Europejska. Publikacja dostępna pod adresem: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/economy-finance/ip132_en.pdf
11. Metodologia planowania scenariuszy w ramach foresight przyjęta w sprawozdaniu opiera się na metodologii spopularyzowanej przez koncern Royal Dutch Shell Plc, która do dziś jest uznawana za solidny model umożliwiający lepsze prognozowanie przyszłego ryzyka i zagrożeń oraz opracowywanie strategii łagodzenia skutków.
    Bradfield R., G. Wright, G. Burt, G. Cairns, K. Van Der Heijden, 2005. The origins and evolution of scenario techniques in long range business planning. Futures, 37(8), s. 795-812.
    Schoemaker P.J., C.A. van der Heijden, 1992. Integrating scenarios into strategic planning at Royal Dutch/Shell. Planning Review.
    Wilkinson A. i R. Kupers, 2013. Living in the Futures, Harvard Business Review. https://hbr.org/2013/05/living-in-the-futures.
12. Exporter Guide: Poland, (2018). Departament Rolnictwa Stanów Zjednoczonych – Zagraniczna Służba Rolna
13. Ibid.
14. Ibid.
15. ibid.
16. Ibid.
17. Ibid.

Disclaimer

Deloitte Consulting S.A. (Deloitte) has prepared this report in order to assist EIT Food CLC North East (EIT Food) in undertaking a foresight analysis regarding the impact of COVID-19 on the agri-food sector in Central and Eastern Europe. No other party is entitled to rely on this document for any purpose whatsoever and Deloitte accepts no responsibility or liability to any party other than EIT Food in respect of this document and/or any of its contents.

This document does not constitute a fairness opinion or investment advice and should not be interpreted as such. Furthermore, services provided do not and will not constitute audit or audit services or financial, operational or tax due diligence services, legal services and tax and bookkeeping services of any nature. This document also includes statements, estimates, projections and opinions provided by the experts engaged by the Deloitte concerning anticipated future scenarios, which are subject to significant business, economic and competitive uncertainties and contingencies, and which are or may be beyond the control of EIT Food.

Accordingly, such statements, estimates, projections and opinions may not actually be realised (whether materially or otherwise), and no representations are made by any party as to their accuracy, completeness or achievability. By using this document any such user agrees that this document has been prepared in the interests and for the needs of EIT Food and not those of any other party. Its contents do not constitute financial or other professional advice. Any such other party should seek its own professional advice in relation to its specific circumstances. To the fullest extent possible, both Deloitte and the EIT Food disclaim any liability whatsoever arising out of or connected with the use (or non-use) of this document and its contents, including any action or decision taken as a result of such use (or non-use). No third party user acquires any right as a result of such access that it would not otherwise have had and Deloitte has not assumed any duties or obligations that it would not otherwise have had.